

Позволявам си да твърдя, че подобна способност, макар и в относителен порядък, проявява възрожденският интелектуалец Гаврил Кръстевич (1818 - 1898)³ в процеса на съзиждане устоите на първата общонационална институция на българите в Модерната епоха - Екзархията. Ще се опитам да обоснова последното твърдение с факти, извлечени от документите, съдържащи сведения за публичното поведение на влиятелния черковник при подготовката и провеждането на Църковно-народния събор в Цариград от 1871 година.

* * *

Султанският ферман за учредяване на Българската екзархия е документ с повратно значение по отношение движението на българите към техния национален суверенитет. При все това, трябва да признаем, че същинските проблеми около учредяването на новата институция започват от 27 февруари 1870 година нататък⁴. Санкционирано само от султана, правото на българския народ да изгради своя църковна йерархия едва ли би могло да бъде характеризирано като напълно легитимно до момента в който цариградският патриарх не го признае или отрече под някаква официална форма. Наред с трудностите, произтичащи от реакцията на Вселенския престол, пред българското общество стоят и чисто практическите въпроси, свързани с устрояването на Екзархията.

В продължение на повече от две години лидерите на църковното движение отделят много енергия и време в стремежа си да разрешат ребуса от проблеми, произтичащи от споменатите неотложни и преплетени една в друга задачи. Още повече, че по стародавния закон на политическата игра, в повечето случаи зад едни и същи фигури на този ребус стоят не идентични, а динамично променящи се подходи, интереси, амбиции. Именно тук - в периода от март 1870 до септември 1872 г., и в условията на все по-усложняващия се конфликт с Цариградската патриархия изключително ясно и отчетливо се долавят същинските очертания на историческия образ на черковника Гаврил Кръстевич.

Една седмица след прокламирането на Фермана - на 6 март 1870 г. петимата български владци, съставляващи временния синод⁵, и привременният съвет на Екзархията, състоящ се от дотогавашните комисари и общинари, се събират в Ортакьой, за да решат какво трябва да се направи за максимално бързото и ефективно прилагане на високия държавен документ⁶. Без официална изборна процедура в резултат от единодушно мълчаливо одобрение, Г. Кръстевич поема председателството на събранието. В случая колегите му от привременния съвет разчитат на неоспоримата му вещина и на големия му обществен опит.

По предложение на стария черковник се взема решение да се свикат 40 души от най-видните цариградски българи на едно представително събрание, което по специално изработена процедура да избере временно ръководство на Екзархията. "Отсега нататък влизаме вече в официален път и затова е нужно да вървим законно, чинно" - заявява Кръстевич, споделяйки убеждението си, че едно одобрено от правителството управително тяло на новата институция би било гаранция за необрати-